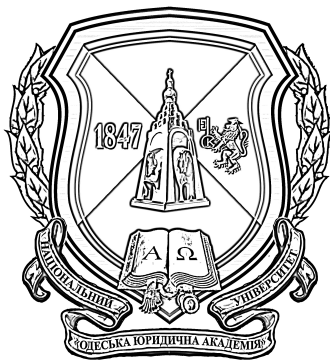

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

Національний університет
«ОДЕСЬКА ЮРИДИЧНА АКАДЕМІЯ»

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

Науково-практичний журнал

Випуск 19

Одеса
2017

У дев'ятнадцятому номері журналу «Актуальні проблеми філософії та соціології» розглядаються філософські питання буття людини в сучасних суспільствах, висвітлюється соціологічна проблематика. Авторі піднімають традиційні для філософського та соціологічного дискурсів проблеми, обмірковують шляхи їх вирішення у сучасному українському суспільстві. Багато уваги приділено філософському осмисленню суспільства, буття, діалектики, свободи, релігії, історії як традиційних предметів філософської рефлексії. У номері також подається соціологічне осмислення політичних і соціальних подій, об'єктивний, неупереджений соціологічний аналіз суспільної свідомості, соціологічне супроводження тих процесів, які відбуваються в країні. Авторі розкривають концепцію інституціональних матриць, пропонують маркетингові стратегії розвитку університету, досліджують особливості розвитку філософії прагматизму в США, роль раціональності у дискурсі постмодернізму, кризи ідентичності та формування творчої активності.

Матеріали, оприлюднені у дев'ятнадцятому номері журналу «Актуальні проблеми філософії та соціології», можуть бути корисними для науковців, викладачів, аспірантів, докторантів, студентів вищих навчальних закладів, а також для всіх тих, хто цікавиться філософськими та соціологічними проблемами сучасних суспільств.

Наукова рада:

Голова Ради – *С.В. Ківалов*, д-р юрид. наук, професор, академік НАПрН України, академік НАПН України (Одеса, Україна)

В.С. Бакіров – д-р соціол. наук, академік НАН України, член-кореспондент НАПН України, академік АН ВШ України (Харків, Україна)

А.Є. Конверський – д-р філос. наук, професор, академік НАН України (Київ, Україна)

О.С. Токовенко – д-р філос. наук, професор (Дніпро, Україна)

В.О. Туляков – д-р юрид. наук, професор, член-кореспондент НАПрН України (Одеса, Україна)

В.Ф. Цвях – д-р політ. наук, професор (Київ, Україна)

Редакційна колегія:

Е.А. Гансова – д-р філос. наук, професор (Одеса, Україна)

І.В. Голубович – д-р філос. наук, професор (Одеса, Україна)

О.М. Дікова-Фаворська – д-р соціол. наук, професор (Київ, Україна)

П. Длугош – д-р соціол. наук, професор (Ржешов, Польща)

О.А. Долгополова – д-р філос. наук, професор (Одеса, Україна)

О.А. Івакін – д-р філос. наук, професор (Одеса, Україна)

Т.Г. Каменська – д-р соціол. наук, професор (Одеса, Україна)

Н.В. Коваліско – д-р соціол. наук, професор (Львів, Україна)

П.В. Кутуєв – д-р соціол. наук, професор (Київ, Україна)

С.В. Куцепал – д-р філос. наук, професор (Полтава, Україна)

С.А. Крилова – д-р філос. наук, професор (Київ, Україна)

О.В. Лісієнко – д-р соціол. наук, професор (Одеса, Україна)

С. Мінева – д-р філософії, професор (Софія, Болгарія)

Д. Мірчев – д-р філос. наук, професор (Софія, Болгарія)

В.М. Оніщук – д-р соціол. наук, професор (Одеса, Україна)

Т.В. Розова – д-р філос. наук, професор (Одеса, Україна)

Є.Л. Стрельцов – д-р юрид. наук, професор (Одеса, Україна)

Н.В. Хамітов – д-р філос. наук, професор (Київ, Україна)

А.В. Худенко – д-р філос. наук, доцент (Одеса, Україна)

В.В. Чепак – д-р соціол. наук, професор (Київ, Україна)

І.В. Шамша – канд. філос. наук (Одеса, Україна) – відповідальний секретар

І.В. Шапошникова – д-р соціол. наук, професор (Херсон, Україна)

С.А. Щудло – д-р соціол. наук, професор (Дрогобич, Україна)

Д.В. Яковлев – д-р політ. наук, професор (Одеса, Україна) – головний редактор

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Internet вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 24.10.2017 р. (протокол № 2)

*Науковий журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології»
включено до міжнародної наукометричної бази
Index Copernicus International (Республіка Польща)*

Науково-практичний журнал «Актуальні проблеми філософії та соціології» зареєстровано Державною реєстраційною службою України (Свідоцтво про державну реєстрацію друкованого засобу масової інформації серія КВ № 2082610626 Р від 25.06.2014 р.), внесено до переліку наукових фахових видань, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з філософських наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук, відповідно до Наказу МОН України від 29.12.2014 р. № 1528 (додаток № 11)

УДК 141.7: 316.256

Д. І. Леоценко
кандидат філософських наук,
доцент кафедри соціально-гуманітарних дисциплін
КВНЗ «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія»
Запорізької обласної ради

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АСПЕКТ ТЕОРІЇ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНИХ МАТРИЦЬ У КОНТЕКСТІ СВИТОГЛЯДНОЇ ЗУМОВЛЕНОСТІ БАЗОВИХ СТРУКТУР

Постановка проблеми. За сьогоденних умов непростої трансформації українського суспільства чи не найгострішою актуальністю набуває проблема аналізу її природи, механізмів та визначальних чинників. Невід'ємним завданням дійсно наукового підходу до вивчення об'єкта дослідження є виконання прогностичної функції, тобто визначення найбільш імовірних перспектив його розвитку. Коли йдеться про системну соціальну трансформацію, її перебіг визначається комплексними змінами в усіх сферах суспільного життя. Тому, на нашу думку, все більшої популярності набуває теорія інституціональних матриць, яка досліджує та оцінює зміни в економічній, політичній, ідеологічній сферах, розглядаючи їх як єдиний, нерозривний інституціональний комплекс суспільства, що визначається так званою інституціональною матрицею.

Системна соціальна трансформація обов'язково передбачає радикальну зміну інститутів суспільства, що неминує супроводжується його дестабілізацією. І зрозуміло, що за таких умов першочергового значення набувають пошуки можливостей якщо не цілковитого уникнення зазначеної дестабілізації, то хоча б її ефективного послаблення. Саме це з успіхом забезпечує, на думку її прихильників, теорія інституціональних матриць.

Сама теорія інституціональних матриць та її застосування як методології соціального дослідження має відносно нетривалу історію. Термін «інституціональна матриця» вперше запропонував 1977 р. К. Поланьї, а 1993 р. його використовував Д. Норт. Приблизно в згаданий період (др. пол. 90-их рр. ХХ ст. – Д. Л.) у Росії теорія інституціональних матриць (або «Х-У-теорія» – Д. Л.) дістала подальшого розвитку в працях Новосибірської економіко-соціологічної школи, найвідомішим представником якої є С. Кірдіна.

Узагальненим результатом зазначеного теоретичного доробку стала загальновідома концепція, згідно з якою інституціональна матриця визначається як історично сформована стійка тріада взаємопов'язаних базових структур-інститутів, що виконують роль основного чинника інтеграції та стабілізації суспільства, регулюючи функціонування основних суспільних підсистем: економіки, політики та культури (ідеології). Розрізняють два ідеальні типи інституціональної матриці: Х- або У-матриця, якісна відмінність яких визначається своєрідністю тих базових структур-інститутів, що їх утворюють.

Отже, за умови, коли традиційні теорії багато в чому виявилися неспроможними і часто не могли задовільно пояснити карколомні тектонічні зміни в сучасному динамічному суспільстві, було запропоновано відносно нову (а отже, як вважається щодо всього нового – прогресивну – Д. Л.), до того ж, на перший погляд, достатньо просту методику дослідження і, головне, розуміння інституціональних змін в економіці, політиці й ідеології. Привабливість нової теорії підсилювалася ще й «рецептом» запобігання дестабілізації суспільства у вигляді «методологічної підказки», зміст якої полягає в тому, що суспільство зберігає стабільність за умов, якщо під час інституціональних змін зберігається їхня базова основа – інституціональна матриця.

На наш погляд, успішна реалізація зазначеної методології не в останню чергу залежить від розуміння того, чим визначається природа самої базової структури, що власне і становить основний зміст дослідження зазначеної в назві статті проблеми.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Не дивно, що інтерес до теорії інституціональних матриць проявляється не тільки у використанні вже розроблених її положень, а й в їхньому подальшому розвитку щодо широкого спектра соціально-гуманітарних досліджень, зокрема в царині соціології та економіки. У зазначеному контексті сучасні українські дослідники розглядають питання державного управління, зокрема й реформаторської політики [6] й оптимального поєднання механізмів само- та свідомого регулювання соціальних процесів [9]; досліджують процеси створення корпоративного сектора економіки [10] та децентралізації влади [7]; акцентують увагу на проблемах інноваційної діяльності [1] та структурних перетворень головних ресурсних сфер держави [2]; аналізують причини перешкод на шляхах запровадження ринкової економічної моделі [11] та збалансованого економічного зростання [12].

Навіть такий невеликий і далеко не повний перелік прикладів використання теорії інституціональних матриць дозволяє переконатися в достатньо широких можливостях її застосування. Водночас необхідно зазначити, непоодинокі випадки, коли публікації, що ґрунтуються начебто на однакових методологічних засадах, містять діаметрально протилежні твердження.

Наприклад, на думку М. Радевої, «базисні інститути являють собою історичні інваріанти, що зберігають свою природу <...>» й «<...> існують незалежно від культурного контексту, поза цивілізаційно зумовленими формами <...>» [10, с. 218 – 219], а Г. Пилипенко всупереч цьому наполягає на необхідності врахування «<...> цивілізаційних факторів розвитку, які відображають певне сполучення історичних умов у кожній конкретній хронологічній період <...>», підкреслюючи, що «<...> за такого підходу інституціональна матриця певного типу інтерпретується як похідна від стану і поєднання історичних умов» [9, с. 147].

Вважаємо за доречне одразу зазначити, що теза про необхідність поєднання теорії інституціональних матриць із цивілізаційними чинниками розвитку є, на нашу думку, цілком слушною, оскільки дозволяє переконливо пояснити деякі неузгодженості в її трактуванні та застосуванні.

Задля переконливості наведемо ще один приклад із нечисленної навчальної літератури, де зазначена теорія використовується як методика дослідження суспільного розвитку [5]. Стверджуючи, що «<...> теорія інституціональних матриць протистоїть теорії культурно-історичних типів <...>» [5, с. 68] (термін «культурно-історичний тип» часто вживається як синонім терміна «цивілізація» – Д. Л.), автори водночас застосовують категоріальний апарат цивілізаційного підходу до розуміння соціальної динаміки, характеризуючи вже згадувані два ідеальні типи інституціональних матриць як «східний» і «західний» [5, с. 67–70] (в іншому, вже згадуваному раніше, варіанті типологізації це, відповідно, – Х- та У-матриця – Д. Л.). Водночас наголошується, що «<...> таке визначення, з одного боку, спирається на відомі в науковому середовищі дуальні опозиції «Схід – Захід», що використовуються під час характеристики своєрідності суспільних структур. З другого боку, таке визначення стилістично нейтральне й не має оцінного характеру <...>» [5, с. 67], хоча, на наш погляд, оцінювальний підхід зумовлюється вже самою наявністю «дуальної опозиції». Як це не дивно, але таке суперечливе застосування цивілізаційного підходу, що на-

чебно апріорі заперечуються, є не тільки доречним, але й виправданим.

Мета статті. Обґрунтування доцільності використання надбань соціально-філософської цивілізаційної концепції для оптимізації окремих положень теорії інституціональних матриць у вигляді встановлення відповідності між типами матриць і типами цивілізацій є метою наукової роботи. Реалізація ж поставленої мети передбачає конкретизацію положень самої цивілізаційної концепції в контексті визначення значущості світоглядного чинника для формування цивілізаційного типу.

Виклад основного матеріалу. Говорячи про відповідність між типами матриць і типами цивілізацій, ми маємо на увазі не стільки подібність їхніх назв («східний», «західний» – *Д.Л.*), скільки їхню схожість за основними ознаками.

Для пояснення розберемо основний зміст цивілізаційної концепції, яка своїм становленням зобов'язана зусиллям таких знаних мислителів, як М. Данилевський, О. Шпенглер, П. Сорокін, К. Ясперс, А. Дж. Тойнбі. Ближче до сучасності подальша розробка концепції здійснювалася не менш поважними іноземними та вітчизняними дослідниками, серед яких можна згадати С. Хантингтона, Ю. Павленка, В. Космину та ін. Але, незважаючи на такий вражаючий (і далеко не повний – *Д.Л.*) перелік прибічників цивілізаційної підходу, він, на нашу думку, не має достатньої наукової оформленості. Наприклад, дотепер практично відсутнє чітке визначення основної категорії «цивілізація». Не краща ситуація і з класифікацією цивілізаційних типів, оскільки практично в кожного з авторитетних представників цивілізаційного підходу було власне уявлення як про кількість типів цивілізацій, так і про критерії їхнього визначення. Ми навмисно акцентуємо на цьому увагу, бо згаданий «основний зміст цивілізаційної концепції» становлять не загальновизнані положення, а такі, що, незважаючи на певні розходження, визнаються більшістю прихильників.

Одним із таких положень є визнання більшістю дослідників доцільності бінарної класифікації цивілізацій, за якою їх розмаїття зводиться до двох груп з уже знайомими назвами та із властивими характерними рисами [8, с. 155–159].

Перша група – цивілізації «східного» (інші назви: «традиційного», «консервативного» – *Д.Л.*) типу, для яких характерно:

- підпорядкування інтересів особистості інтересам колективу. Тісний зв'язок індивіда зі своїм соціальним середовищем і, як наслідок, низька соціальна мобільність;
- складна соціальна структура, що являє собою сукупність чисельних замкнених співтовариств різного типу (класи, касти, корпорації, громади, клани тощо);
- низькі темпи розвитку, сталість, консерватизм;
- характер державної влади деспотичний. Високий ступінь централізованого державного контролю над суспільством, що найчастіше виявляються у формі авторитаризму чи тоталітаризму;
- колективна панівна форма власності у вигляді державної;
- високий ступінь залежності суспільства від природного середовища.

Друга група – цивілізації «західного» (інша назва: «прогресуючого» – *Д.Л.*) типу, для яких характерно:

- високий ступінь індивідуальної свободи і широкі права особистості. Відносно низька залежність особистості від соціального походження, а отже, високий рівень соціальної мобільності;
- відносно чітка і проста соціальна структура;
- динамізм, мінливість, високі темпи розвитку;
- характер державної влади – демократичний, дотримується принципи поділу влади, державний контроль над суспільством не має постійного та всеосяжного характеру;
- панування приватної власності та ринковий тип економіки;
- значна незалежність суспільства від природного середовища.

А тепер порівняємо з наведеними ознаками цивілізацій «східного» та «західного» типів характеристику відповідних типів інституціональних матриць:

«Інституціональне ядро західних інституціональних матриць створюють такі інститути:

- в економічній сфері – це інститути ринку, або обміну;
- у політичній сфері – федеративні начала державного устрою, або інститути федерації в широкому сенсі слова;
- в ідеологічній сфері – домінування індивідуальних, особистісних цінностей, пріоритет «Я» над «Ми», або субсидіарність, тобто примат особистості, її прав і волі щодо цінностей співтовариств більш високого рівня.

Для східних інституціональних матриць характерні такі базові інститути:

- в економічній сфері – інститути неринкової економіки;
- у політичній сфері – інститути унітарно-центрального державного устрою;
- в ідеологічній сфері – домінування колективних, надособистісних цінностей, пріоритет «Ми» над «Я», позначуваних в українській мові поняттям «соборність», а у світовій науковій літературі терміном «комунітарність» [5, с. 68–69].

Як на наш погляд, то під час порівняння відповідних цивілізаційних і «матричних» типів виявляється їхня практично стовідсоткова тотожність, що не є дивним, оскільки матриця як вихідний еталонний зразок, первинний шаблон зумовлює своїм змістом формування того, що створюється на її основі. Матриця з її базовими соціальними структурами-інститутами як сутність, що є організуючою основою форм свого зовнішнього прояву, визначає розвиток суспільства, зумовлюючи його відповідний матриці цивілізаційний тип.

Таке пояснення складних процесів суспільного розвитку за наявності багатогранності його проявів є безумовно спрощеним і може бути виправданим тільки тим, що використання суто теоретичної ідеальної конструкції матриці-шаблону пропонується як спроба концептуального розуміння саме сутності суспільного розвитку. На абсолютно правомірні нарікання заслуговуватиме визначення концептуальної основи без її обґрунтування або бодай без більш-менш прийняттого пояснення. Отже, ми з об'єктивної необхідності, тобто закономірно, приходимо до питання про детермінанти цивілізаційних, а отже, і матричних відмінностей.

Основою таких відмінностей, на наше переконавання, є співвідношення двох складників світогляду: колективістського й індивідуалістичного, що діалектично співіснують як на індивідуальному, так і на масовому рівнях. Ці дві складові частини завжди присутні у структурі світогляду, але домінує, зазвичай, одна з них, і тому ми можемо казати, що в кожному конкретному випадку (нагадаємо: як на індивідуальному, так і на масовому рівнях – *Д.Л.*) ми маємо прояв або «колективістського» типу світогляду, або «індивідуалістичного».

Основний зміст світогляду «колективістського» типу, на наш погляд, можна визначити як усвідомлення індивідом себе не тільки частиною людської спільноти (навіть за всіх своїх індивідуальних особливостей – *Д.Л.*), але й складовою частиною світу як цілісної системи взаємопов'язаних явищ. Така система поглядів визначає вкрай обережний, зважений характер діяльності індивіда, оскільки передбачає всебічний аналіз і оцінку наслідків будь-яких, навіть незначних, своїх дій для світу як складної системи, частинною якої є сам діючий суб'єкт. Якщо водночас не обмежуватися розумінням тільки «миттєвого» колективізму, а розглядати його, так би мовити, у часовій перспективі у вигляді поваги до традицій попередніх поколінь і врахування інтересів наступних, то стає зрозумілим, наскільки обмеженою є активність індивіда-колективіста тією значною кількістю стримуючих чинників, які обов'язково необхідно враховувати. Цим пояснюється та відмінність між східним (традиційним, консервативним – *Д.Л.*) та західним (прогресивним – *Д.Л.*) типами цивілізацій, яка є найбільш по-

мітнуо і відображується в їхніх других назвах, що наведені в дужках, а саме: темпами розвитку.

З позицій «індивідуалістичного» світогляду власна особистість розглядається як особлива цінність, що є підставою для виокремлення себе як особливого явища із цілісної системи світу. Оскільки головним пріоритетом є власні інтереси та їх реалізація в будь-який засіб, то світ розглядається як об'єкт свого активного впливу, а будь-яке інше явище, зокрема й інший такий же індивід, сприймається, насамперед, як засіб для досягнення головної мети – реалізації власних інтересів. Зрозуміло, що інтенсивна і наполеглива діяльність індивідуаліста, спрямована на досягнення головної вищезгаданої мети, характеризується високим рівнем активності внаслідок якщо не цілковитої відсутності, то, в усякому разі, дуже незначною кількістю її обмежень. Інтенсивна діяльність індивідуаліста активно спрямована на пошук додаткових засобів посилення свого впливу на світ (звідсіль і «техногенність» західної цивілізації – Д. Л.) з метою його підпорядкування собі.

Отже, прийнявши за вихідне положення про те, що відмінності інституціональних матриць східного та західного типів, а отже, і відповідних їм типів цивілізацій, зумовлюються, передусім, світоглядними чинниками, надалі необхідно конкретизувати, що ці відмінності зумовлені домінуванням відповідно колективістського або індивідуалістичного складника масового світогляду. Розуміння цього знаходить своє відображення й у дослідженнях, які базуються на цивілізаційному підході. Так, В. Космина першою серед характерних рис західної цивілізації називає саме індивідуалізм, розуміючи його як «визнання за індивідом здатності самостійно визначати свій життєвий шлях і забезпечення суспільством такої можливості» [4, с. 42]. А такий визнаний авторитет, як С. Хантингтон констатує, що «<...> в ісламській, конфуціанській, японській, індуїстській, буддистській і православній культурах майже не знаходять відгук такі західні ідеї, як *індивідуалізм* (курсив наш – Д. Л.), лібералізм, конституціоналізм, права людини, рівність, свобода, верховенство закону, демократія, вільний ринок <...>» [13, с. 43].

Заслугує на увагу і ще одне принципове положення теорії інституціональних матриць, згідно з яким «<...> «ідеальні типи» матриць як бінарні архетипи не можуть бути ефективними для адаптації до середовища, що постійно змінюється» [6, с. 14]. А тому «<...> концепція інституціональних матриць припускає, що діє принцип домінантності базових інститутів. Він виражається в тому, що в кожному конкретному суспільстві базові інститути, характерні для його інституціональної матриці, домінують над інститутами альтернативними» [5, с. 69].

У даному питанні ми цілком поділяємо думку С. Кірдіної, яка стверджує, що «<...> спостерігається стійке домінування однієї з матриць в історії держав. Ті базові інститути, що її утворюють, можна називати домінантними, а інститути альтернативної матриці – комплементарними». І додає, пояснюючи важливість такого твердження: «Властивість домінантності-комплементарності інституційних матриць означає, що ми маємо справу з діалектичною моделлю, і це забезпечує доступ до дослідження рушійних причин зміни всередині і між виділеними громадськими структурами» [3, с. 75].

Варто нагадати, що, говорячи про колективістський та індивідуалістичний типи світогляду, які визначають східний чи західний типи цивілізацій, ми також в жодному разі не маємо на увазі існування вказаних типів світогляду в, так би мовити, «чистому» вигляді. Таке твердження позбавлене сенсу, оскільки коректно казати можна тільки про діалектичну єдність двох протилежних за змістом складових частин світогляду: колективістської та індивідуалістичної.

Співіснування у світогляді колективістських та індивідуалістичних уявлень пояснюється дуже просто. З одного боку, людина є істотою суспільною і формується як людина тільки в людському суспільстві – у цьому витокі колективізму. Але, з другого боку, людина наділена розумом і як

свідома істота просто не може не фіксувати індивідуальних особливостей, насамперед, своїх і кожної окремої людини (зовнішня несхожість, відмінності у фізичних і розумових здібностях тощо – Д. Л.) – це є підставою для розвитку індивідуалізму. Отже ці дві складові частини завжди присутні у структурі світогляду, але домінує, зазвичай, одна з них, і тому ми можемо казати, що в кожному конкретному випадку (як на індивідуальному, так і на масовому рівнях – Д. Л.) ми маємо прояв або «колективістського» типу світогляду, або «індивідуалістичного».

Висновки. Підбиваючи підсумки, передусім, вважаємо за необхідне визнати, що використання надбань соціально-філософської цивілізаційної концепції та теорії інституціональних матриць в їх взаємному доповненні може суттєво сприяти розвитку та збагаченню методологічної бази дослідження суспільства.

Ми вважаємо за можливе стверджувати, що типологізація як цивілізацій, так й інституціональних матриць визначається співвідношенням колективістського та індивідуалістичного складників масового світогляду, тобто тим, який із них домінує.

Зважаючи на останнє, ми пропонуємо доповнити дефініцію поняття «інституціональна матриця» – «<...> це стійка, історично сформована система базових інститутів, що регулюють взаємозалежне функціонування основних суспільних сфер – економічної, політичної та ідеологічної» [3, с. 67] суттєвим, як на нашу думку, уточненням (виділено курсивом – Д. Л.): «<...> це стійка система базових інститутів, *формування яких історично визначається світоглядними чинниками*, і які регулюють взаємозалежне функціонування основних суспільних сфер – економічної, політичної та ідеологічної».

Перспективи подальших пошуків. Визначившись із тим, що тип чи то цивілізації, чи то інституціональної матриці зумовлюється домінуванням колективістського або індивідуалістичного масового рівня світоглядом, ми залишаємо відкритим питання про те, чим, своєю чергою, визначається таке домінування. На наш погляд, вирішення цього доволі неоднозначного питання може мати продуктивні наслідки для пояснення широкого спектра варіантів поєднання альтернативних цивілізаційних або «матричних» ознак у різних суспільствах для певних історичних періодів.

Література

1. Березняк Н. Теоретичні основи інституціональних умов поширення інноваційної діяльності : науково-аналітична доповідь / Н. Березняк, Д. Чайка, К. Кваша. – К. : УкрІНТЕІ, 2015. – 92 с.
2. Слагін В. Інституціональні перетворення як основа ефективного розвитку головних ресурсних сфер держави / В.П. Слагін // Вісник Національного університету цивільного захисту України. Серія «Державне управління». – 2014. – Вип. 2. – С. 98–106 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNUCZUDU_2014_2_15.
3. Кирдина С. Інституціональні матриці і розвиток Росії : вступ до Х-У теорії / С. Кирдина ; 3-е изд., перераб., расш. и ил. – Санкт-Петербург : Нестор-История, 2014. – 468 с.
4. Космина В. Вступ до історії сучасної цивілізації / В. Космина. – Запоріжжя : Просвіта, 2004. – 76 с.
5. Михненко А. Інституалізація суспільного розвитку : [навч. посіб.] / А. Михненко, Е. Макаренко, Н. Макаренко. – К. : НАДУ, 2011. – 292 с. [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.academy.gov.ua/NMKD/library_nadu/Navch_Posybniky/83438c0c-3468-4683-b7a2-3bf525e8cfd6.pdf.
6. Молодцов О. Методологічні аспекти теорії інституціональних матриць у контексті динаміки інституціональних змін : ч. 1 / О. Молодцов // Теорія та практика державного управління і місцевого самоврядування. – 2016. – № 2 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://el-zbirn-du.at.ua/2016_2/8.pdf.
7. Молодцов О., Радченко О. Деякі аспекти проблеми інституціональної синхронізації процесів децентралізації в Україні / О. Молодцов, О. Радченко // Теорія та практи-

ка державного управління і місцевого самоврядування. – 2017. – № 1 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : – Режим доступу : http://el-zbirn-du.at.ua/2017_1/31.pdf.

8. Павленко Ю. Три підходи до розуміння світового історичного процесу / Ю. Павленко // Політична думка. – 1997. – № 1. – С. 157–162.

9. Пилипенко Г. Історичні умови домінування інституціональних матриць / Г. Пилипенко // Європейський вектор економічного розвитку : збірник наукових праць. – Вип. 2(7). – 2009. – С. 143–147.

10. Радева М. Інституціональна матриця корпоративної економіки / М. Радева // Наукові праці ДонНТУ. Серія «Економічна». – 2011. – Випуск 40–3. – С. 218–223 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://ea.donntu.org:8080/bitstream/123456789/23979/1/218.pdf>.

11. Сидорович О. Передумови і наслідки перебігу трансформаційних перетворень у вітчизняній інституціональній матриці / О. Сидорович // Економіка : реалії часу. – 2015. – № 2(18). – С. 20–27 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.opu.ua/files/archive/2015/No2/20-27.pdf>.

12. Филиппова І., Сумцов В. Деформація інституціональної матриці в Україні / І. Филиппова, В. Сумцов // Матеріали міжнародної науково-практичної конференції «Проблеми управління людським капіталом – виклики сучасності». – Луганськ : СНУ ім. В. Даля, 2011. – С. 236–243.

13. Хантингтон С. Столкновение цивилизаций? / С. Хантингтон // Полис (Политические исследования). – 1994. – № 1. – С. 33–48.

Анотація

Леощенко Д. І. Соціально-філософський аспект теорії інституціональних матриць у контексті світоглядної зумовленості базових структур. – Стаття.

У статті розглядається доцільність поєднання соціально-філософського та соціально-економічного методологічних підходів до вивчення суспільства в їхньому взаємному доповненні, що конкретизується у спробі оптимізації окремих положень цивілізаційної концепції та теорії інституціональних матриць.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що класифікація типів цивілізацій та інституціональних матриць визначається співвідношенням колективістської та індивідуалістичної складових частин масового світогляду, а саме тим, яка з них домінує. На підставі зазначеного пропонується доповнити визначення поняття «інституціональна матриця» уточненням про те, що формування її як стійкої системи базових інститутів історично визначається світоглядними чинниками.

Ключові слова: масовий рівень світогляду, колективістський тип світогляду, індивідуалістичний тип світогляду, інституціональна матриця.

Аннотация

Леощенко Д. И. Социально-философский аспект теории институциональных матриц в контексте мировоззренческой обусловленности базовых структур. – Статья.

В статье рассматривается целесообразность сочетания социально-философского и социально-экономического методологических подходов к изучению общества в их взаимном дополнении, что конкретизируется в попытке оптимизации отдельных положений цивилизационной концепции и теории институциональных матриц.

Результаты проведенного исследования позволяют утверждать, что классификация типов цивилизаций и институциональных матриц определяется соотношением коллективистской и индивидуалистической составляющих массового мировоззрения, а именно, тем, какая из них является доминирующей. На основании изложенного предлагается дополнить определение понятия «институциональная матрица» уточнением о том, что формирование ее как устойчивой системы базовых институтов исторически определяется мировоззренческими факторами.

Ключевые слова: массовый уровень мировоззрения, коллективистский тип мировоззрения, индивидуалистический тип мировоззрения, институциональная матрица.

Summary

Leoshchenko D. I. Social-philosophical aspect of the theory of institutional matrices in the context of the worldview conditionality of basic structures. – Article.

The article discusses the rationality of the combination between socio-philosophical and socio-economic methodological approaches to the study of society in their mutual supplement that concretized in desire to optimize certain provisions of civilizational concepts and the theory of institutional matrices.

The results of the study allow to assert that the classification of types of civilizations and of institutional matrices is determined by the ratio of collectivistic and individualistic components of mass worldview, namely which of them is dominant. On this basis, supplement is proposed to the definition of “institutional matrix” in the form of clarification that formation of it as a sustainable system of basic institutions historically determined by worldview’s factors.

Key words: massive level of worldview, collectivistic type of worldview, individualistic type of worldview, institutional matrix.

ЗМІСТ

О. Г. Бортнікова Концепція інституціональних матриць в аналізі змін комплементарних інститутів релігійно-політичного простору України.....	3
І. В. Бредун Есхатологія християн: загальні виміри здійснення ідеї долі.....	7
І. О. Бушман Маркетингові стратегії розвитку університету	11
Є. П. Ворожейкін Реалізм екранної культури як реакція на віртуалізацію повсякденного життя.....	15
С. С. Гашимова Реформа образования в Азербайджане и проблема профессионального самоопределения молодежи.....	20
В. И. Горбенко Интертекстуальность как инструмент категоризации современных методологических подходов в области изучения использования ветхозаветных текстов в Новом Завете.....	23
А. В. Дудченко Концепція літургійного реалізму в теології Олександра Шмемана.....	27
Е. М. Заремба Гене́за міжправославних протиріч в Україні: релігієзнавчий аналіз.....	31
К. И. Зобенко Интроспекция метакогнитивного опыта в «языковых играх» Л. Витгенштейна.....	36
М. О. Клочко Раціонально-конструктивні методологічні концепти з'ясування специфіки релігії як компетентності студентів соціально та культурно орієнтованих спеціальностей.....	40
С. С. Кравченко Діяльність Метафізичного клубу як проєктивна модель розвитку філософії прагматизму в США.....	44
Д. І. Леощенко Соціально-філософський аспект теорії інституціональних матриць у контексті світоглядної зумовленості базових структур.....	47
У. С. Лешенок Методики вимірювання цінностей: аналіз та систематизація.....	51
Н. Г. Меджидова Актуальные проблемы современной философской антропологии в свете политических процессов.....	55
О. М. Моравецький Особливості раціональності в дискурсі постмодернізму.....	58
Е. А. Московая Постсоветская рефлексия когнитивной модели метафоры Дж. Лакоффа и М. Джонсона на примере Уральской школы политической метафорологии.....	62
Ю. А. Подорожній Формування християнського вчення про партнерство церкви і суспільства в соціальній доктрині католицизму.....	66
Р. М. Поліщук Криза ідентичності в умовах глобалізації та посилення інформаційно-комунікативних процесів.....	70
В. М. Попович Соціальне служіння (соціальна робота) як складник соціального вчення православної церкви: актуальні напрями взаємодії церкви і держави.....	74
К. В. Райхерт Артикуляція соціонима «сарариман».....	77

Б. И. Рамазанова	
Об идейных источниках философских взглядов Гусейна Джавида.....	81
Л. М. Романкова	
Вимоги сучасних геополітичних реалій до виховання молоді в горизонті становлення якісно нових політичних структур – Світового уряду і Світової держави.....	84
И. И. Русин	
Миссионерская протестантская герменевтика XX – XXI столетий.....	90
Т. П. Сагановська	
Толерантність як важлива складова частина принципу ненасилля.....	95
В. В. Сапега	
Музей современного искусства как место реализации идей современной практической философии.....	99
А. М. Сидорак	
Христологічний вимір богопізнання в богослов'ї Софронія Сахарова.....	103
Л. М. Сідак	
Феномен життя в контексті саморозвитку особистості.....	108
Я. А. Соболевський	
Філософський зміст пуританського ревівалізму Джонатана Едвардса.....	112
О. Л. Соколовський	
Сотеріологічний контекст христології гностицизму.....	116
Ф. В. Стрижачук	
Когерентна концепція Бога у філософському теїзмі Річарда Свінберна.....	120
М. В. Хром'як	
Богословський символізм Христового Преображення в Синоптичних Євангеліях.....	124
Н. Л. Хром'як	
Основні впливи філософії та богослов'я епохи Просвітництва на формування богословської думки Карла Барта.....	128
Рахім Амір Хуссейн	
Концепт духовності в середньовічній ісламській філософії.....	132
В. Е. Шедяков	
Совершенствование общественных отношений и развитие творческой активности.....	136
А. Т. Щедрин	
Античная философия как источник парадигмального знания: социокультурные и ментальные аспекты бытия в универсуме культуры.....	142
Н. В. Ярмолицька, М. М. Москальчук	
Інтелектуальні здібності як чинник отримання людиною знання (філософсько-антропологічний аспект).....	146

Наукове видання
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ ТА СОЦІОЛОГІЇ

Науково-практичний журнал

Випуск 19

Виходить шість разів на рік

Українською, російською та англійською мовами

Коректор – Н. Ігнатова
Комп'ютерна верстка – Н. Кузнецова

Підписано до друку 30.10.2017 р. Формат 60x84/8. Обл.-вид. арк. 24,97, ум.-друк. арк. 17,90.
Папір офсетний. Цифровий друк. Наклад 100 примірників. Замовлення № 3010-17.

Надруковано: Видавничий дім «Гельветика»
(Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 4392 від 20.08.2012 р.)
Україна, м. Херсон, 73034, вул. Паровозна, 46-а, офіс 105. Тел. (0552) 39-95-80
E-mail: mailbox@helvetica.com.ua